

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА НА ЗАКАРПАТТІ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: 1944–1946 рр.

МІЩАНИН В.В.

У початковий період свого існування (декрет від 18 грудня 1944 р. «Про утворення соціалістичного суду при Народній Раді Закарпатської України») Народна Рада Закарпатської України скасувала систему податків та поставок, які їй залишилися в спадок від угорських фашистів [1]. Але натомість була введена нова система поставок (декрет НРЗУ від 27 липня 1945 р. «Про обов'язкові поставки зерна селянськими господарствами Закарпатської України») [2]. Вона була складена досить необґрунтовано і не завжди враховувала реальні можливості селян, особливо верховинців. Селянство не спромоглося за період післявоєнної розрухи підняти власні господарства на платоспроможний рівень. Тим паче, жителі гірських округів Закарпаття потерпали від відсутності продовольчого та насінневого зерна. Тому Народна Рада приймає декрет «На часткову зміну декретів НРЗУ від 27 липня 1945 р. ...». В ньому НРЗУ постановила: «1. Звільнити на 1945 рік від обов'язкових поставок зерна селянські господарства Велико-Березнянської, Нижнє-Веречанської (Воловецького округу – авт.), Волівської та Рахівської округ, крім сіл останньої: Біла Церква, Нижня Апша, Середня Апша, Солотвино, Луг, Великий Бичків, Малий Бичків, яким залишити поставки зерна за нормами, що їх затверджено декретами від 27 липня 1945 року...» [3].

Для Свалявського та Перечинського округів, а також частково для Хустського (села: Нижня Бистра, Липецька Поляна, Вільшани, Шандро-во, Монастирець, Копашнево), Тячівського (села: Новоселиця, Широкий Луг, Підплетша,

Терешул, Красна, Усть-Чорна, Брустура, Руська Мокра, Німецька Мокра, Дубове), Іршавського (Лисичево, Суха Бронька, Кушниця, Довге, Нижній Шард, Собатин, Волоське, Чорний Потік, Локать, Смоголовиця, Івашковича, Климовича, Дуби, Кобалевиця), Севлюшського (Чорна, Новоселиця, Хижі, Горбки, Мала Копаня, Вишній, Шард, Мала Чинґава, Онок), Мукачівського (Бабичі, Белебово, Брестів, Черчови, Грабове, Ділок, Жборівці, Ключки, Лісарня, Покуття, Пузняковці, Тборівці, Тростяниця, Фрідешово), Ужгородського (Анталовці, Гута) округів встановлювалися такі норми здачі зерна: господарства з наявною оподаткованою ріллею менше 2-х гектарів звільнялися від поставок, з ріллею в 2-5 га сплачували 40 кг з гектара, з ріллею в 5-10 га – 80 кг/га, в 10-15 га 150 кг/га і понад 15 гектарів – 250 кг/га [4]. З метою надання можливості селянським господарствам виконати плани здачі молока, вовни і м'яса, в яких з різних причин склалися труднощі з цими сільськогосподарськими продуктами, надавалося право уповноваженому НРЗУ в справах заготівель давати дозвіл окремим округам, селам і господарствам здавати замість цих продуктів інші (масло, сіно, картоплю, соняшник тощо) по встановленому цим же декретом еквіваленту. Ці еквіваленти наведені в таблиці 1 [5].

Отже, вищенаведеним декретом значно пом'якшувалися умови здачі і поставок для найбільшого населення, що мало позитивну спря-вність швидкій відбудові та розвитку селянського господарства, зокрема, та сільського господарства краю в цілому.

Таблиця 1.

Еквіваленти обміну при здачі молока, вовни, м'яса та інші сільськогосподарські продукти

Назва продукту, що замінюється	Од. вим.	М'ясом у живій вазі, г	Картоплею, кг	Соняшником, кг	Молоком, л	Масло тваринне		Жир тваринний і сало, г	Свіжі овочі, кг		
						свіже	топлене		Капуста	Цибуля	Інші
Молоко	1 л	150	10	4	0,5	–	–	40	2	1	3
М'ясо	1 кг	–	–	–	3,5	300	250	250	5	5	7
Вовна	300 г	1,5	100	20	–	500	400	10	5	5	–

Для того, щоб забезпечити міське населення, робітників та службовців продуктами харчування, Народна Рада Закарпатської України ще 30 листопада 1944 року приймає постанову «Про заготівлю сільськогосподарської продукції та затвердження еквіваленту отоварення державних та децентралізованих закупок». Вона зобов'язувала державні заготівельні організації – заготконтори (Заготскот, Маслопромтест, Кооперативний Союз) організувати державні закупки сільськогосподарських продуктів [6]. Особливу роль в цьому покладали на Кооперативний Союз, який був найбільшою заготівельною організацією Закарпатської України. Він виник із об'єднання 154 товариств споживчої кооперації. Ці товариства охоплювали собою 369 сіл з 39 тисячами членів [7].

Уповноваженому НРЗУ в справах заготівель дозволялося допускати до заготівлі на певних умовах спецторг, военторг та відділи постачання підприємств Закарпатської України, для чого виділялися окремі зони та встановлювалися плани заготівель для цих організацій. Встановлювався суворий контроль за виконанням планів заготівельними організаціями і правильною продажею товарів зустрічної торгівлі. Ця «правильність» відображена в таблиці 2 [8].

Сільське господарство краю (як і всього Радянського Союзу), згідно зі сталінською ідеєю «безтоварного» соціалізму, мало відігравати роль донора для інших галузей економіки, зокрема промисловості. В такому ж напрямку здійснювалась й фіскальна політика держави. Селянство сплачувало їй не лише звичайні прямі і непрямі податки, а значно переплачувало за товари промисловості за цінами, що встановлювалися державою. Ця невідповідність під назвою «ножиці цін» невпинно зростала [9].

Організація заготівель державними установами, а також децентралізованими методами (стимулювання ініціативи робітників та службовців) повинна була сприяти забезпеченню міста продуктами сільськогосподарського виробництва. Однак, цей крок був вимушений, бо хлібозаготівля проходила із труднощами – частина селян відмовлялась здавати державі зерно та інші продукти сільського господарства. Про це свідчать архівні документи: «Окрема частина населення ставить до заготовок негативно. У Хустському окрузі селянин села Форкошове (тепер Вовчанське – авт.) гр. Чижмар заявив: «Де я візьму пшениці, коли її я не сів, звідки у мене може бути молоко, коли ми працюємо на коровах». У с.Кідишово (тепер Зміївка

Таблиця 2

Норми зустрічного продажу промтоварів для заготівлі сільськогосподарських продуктів по Закарпатській Україні

Назви товарів зустрічно і торгівлі	Картопля		Капуста		Яйця		М'ясо гов'яже		М'ясо бараняче і свиняче в живій вазі		Птиця, жива вага		Молоко	
	Куп., крб	Прод. крб	Куп., крб	Прод. Крб	Куп., крб	Прод. Крб	Куп., крб	Прод. Крб	Куп., крб	Прод. Крб	Куп., крб	Прод. Крб	Куп., крб	Прод. Крб
Текстиль	1	3	1	4	1	3	1	2	1	3	1	3	1	3
Трикотаж	1	3	1	4	1	3	1	2	1	3	1	3	1	3
Сіль	1	2	1	2	1	1	1	0.5	1	0.5	1	1	1	1
Сірники	1	1	1	1	1	0.5	1	0.5	1	0.5	1	0.5	1	0.5
Гас	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1	2
Гвіздки														
Дошки														
Залізо														
Комбидорм							1 кг	5 кг	1 кг	5 кг	1 кг	5 кг	1 л	2 кг
Макуха							1 кг	3.5 кг	1 кг	3.5 кг	1 кг	3.5 кг	1 кг	0.5 кг

Примітка: За продаж м'яса великої та дрібної худоби встановити такий максимум продажу товарів на одне господарство:

1. Бавовняних тканин на 200 крб.
2. Трикотажу на 100 крб.
3. Гасу на 40 крб.
4. Солі на 25 крб.
5. Сірників на 10 крб.
6. Гвіздків на 6 крб.

- авт.), Берегівського округу колишній член КПЗУ Варга ... виступав на зборах селян агітуючи їх проти здачі хліба державі» [10].

З метою прискорених темпів заготівель у Закарпатській Україні проводилися окружні та сільські партійні збори комуністів, які в агітаційних цілях визнавали справедливість норм поставок. Була розгорнута пропагандистська кампанія, в ході якої один партійний агітатор-масовик мав провести в 10 господарствах політично-масову роботу по роз'яснюванню важливих декретів НРЗУ про обов'язкові поставки державі сільськогосподарських продуктів селянством [11].

Ці заходи сприяли, в певній мірі, заготівлі. Про це свідчить урядовий орган НРЗУ – «Закарпатська правда»: «...Першими почали хлібоздачу південні округи. Берегівська округа за серпень здала 784 центнери, Севлюшська – 728 центнери, Мукачівська – 1212 центнери, Ужгородська – 496 центнери...» [12]. На Мукачівщині, наприклад, окрім вищенаведеної кількості зерна на початок вересня 1945 р. було здано 52 центнери м'яса, 191 центнер сіна, 89 центнерів картоплі та 1900 літрів молока [13].

Для заохочення участі селян в заготівлях відпускалися взамін на продукти харчування промислові товари на суму 1538000 крб., в тому числі текстильних виробів – на 551000 крб., трикотажу – на 700 тис.крб. Селянам надавалася змога купувати речі господарського вжитку – будівельні матеріали, міндобрива та ін. [14]. «У Закарпатській області, як і торік, заготівля продуктів тваринництва у порядку обов'язкових поставок не проводиться, – йдеться у звіті по виконанню рішень уряду, – а у відповідності з постановою РНК УРСР № 1986 від 19 грудня 1945 року робляться їх держзакупки» [15].

Держзакупки проходили досить таки непогано, про що свідчить **таблиця 3** [16].

В 1946 р. було продовжено заготівлю продуктів сільськогосподарського виробництва. Рада Міністрів Української РСР приймає 27 вересня 1946 р. постанову «Про обов'язкову поставку м'яса державі селянськими господарствами Закарпатської області УРСР».

Не закінчивши ще планові хлібозаготівлі,

влада взялася експропріювати додатково ще 100 тисяч пудів зерна. Обґрунтуванням цього заходу була висока врожайність зернових в 1946 р. у краї. Але додаткові заготівлі проходили в більш повільних темпах, ніж попередні – селяни не поспішали віддавати дбайливо вирощений ними врожай. Так, на 25 листопада 1946 р. по всій Закарпатській області ці заготівлі було виконано лише на 8-10 відсотків [17].

Податки з населення Закарпаття встановлювалися в 1946 р. такими ж законами, що і на всій території Радянського Союзу, проте, враховуючи великі руйнування й збитки, заподіяні в ході другої світової війни, уряд СРСР, крім пільг, встановлених законом, встановив додаткові пільги з податків для населення Закарпатської області. Сільськогосподарський податок з селянських господарств вираховувався з прибутку, обчислюваного по встановлених для Закарпатської області нормах прибутковості, від таких сільськогосподарських джерел доходу: з одного гектара ріллі – 300 крб., сінокоосу – 100 крб. З однієї голови худоби: корови – 300 крб., коня – 250 крб., вола – 180 крб. [18]. Не оподатковувався прибуток від продажу сільськогосподарських продуктів на ринку. Вся худоба дрібна (вівці, кози та свині), а також весь молодняк великої рогатої худоби при визначенні прибутку не враховувався.

З обчисленого прибутку по кожному господарстві сільськогосподарський податок вираховувався за нормами, які показані в **таблиці 4** [19].

Отже, з таблиці бачимо, що чим більший прибуток мало селянське господарство, тим більший податок воно мало сплатити.

Значна частина селянських господарств, які постраждали під час війни, звільнилися від державних податків. Обкладалася тільки третина (заможні селяни) всіх селянських господарств Закарпатської України [20].

Отже, після визволення Закарпаття і створення Закарпатської України її уряд – Народна Рада провела аграрну реформу, в результаті якої було ліквідоване поміщицьке землеволодіння. Конфісковані землі передавались у власність безземельних і малоземельних селян.

Таблиця 3

Державні закупки сільськогосподарської продукції в Закарпатській області

	Одиниця виміру	План з I/XII - 45р. до I/VII - 46р.	Закуплено на I/VII - 46 р.	%
М'ясо	тонн	1000	1103	110,3
Молоко	тонн	3000	2375	79,1
Яйце	тис.штук	1000	1682	168,2

Таблиця 4

Розмір оподаткованого прибутку господарства на рік	Розмір податку на господарство, в крб.
1000 – 2000	60+ 7 коп. з кожного крб. прибутку понад 1000
2000 – 3000	230 + 8 коп. - " - понад 2000
3000 – 4000	210 +10 коп. - " - понад 3000
4000 – 5000	310+13 коп. - " - понад 4000
5000 – 6000	440+17 коп. - " - понад 5000
6000 – 7000	610+22 коп. - " - понад 6000
7000 – 8000	830+28 коп. - " - понад 7000
8000 – 10000	1110+35 коп. - " - понад 8000
10000 – 20000	1810+45 коп. - " - понад 10000
понад 20000	6310+85 коп. - " - понад 20000

Всього було розподілено 52 737 га землі, яку одержали 544 663 господарства.

Однак, згодом Народна Рада під впливом аграрної політики СРСР обкладає селянські господарства різноманітними податками. Селяни змушені здавати зерно, м'ясо, молоко, сіно і т.д. Практикувались також державні закупки згада-

них сільськогосподарських товарів. Перший етап – наділення селян землею давав можливість для розвитку сільського господарства на приватно-ласницькій основі, та він швидко переходить у другий – насадження радянської системи господарювання і вже з 1946 року розпочинається процес колективізації сільського господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький В.С. Победа колхозного строя в Закарпатской области Украинской ССР// Тридцать лет до социалистическому пути. Ч.1. Предпосылки и процесс коллективизации.- Вильнос, 1979.- С.102.
2. Закарпатська правда.- 1945.- 17 жовт.
3. Там само.
4. Там само.
5. Там само.
6. Там само.
7. Хайнас В.В. Встановлення радянської влади на Закарпатті і перші кроки її соціально-економічних та політичних перетворень (жовтень 1944-1945 рр.)// Наукові записки УжДУ.- Ужгород, 1961.- Т. XLIV.- С. 17.
8. Закарпатська правда.- 1945.- 30 листоп.
9. Веселова О.М., Панченко П.П. Ще одна трагічна сторінка історії України// Український історичний журнал (далі – УІЖ).- 1995.- № 6.- С.112.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), ф.1, оп. 75, спр. 28, арк. 11.
11. Закарпатська правда.- 1945.- 8 серп.
12. Там само.- 5 верес.
13. Там само.- 2 верес.
14. Там само.- 30 листоп.
15. ЦДАГОУ, ф.1, оп. 75, спр. 106, арк. 14.
16. Там само. арк 15.
17. Закарпатська правда.- 1946.- 30 листоп.
18. Там само.- 12 червня.
19. Там само.
20. Масловский В.И. В борьбе с врагами социализма. Очерки истории классовой борьбы на селе в период построения основ социализма в западных областях Украины. 1939-1950.- Львов: Вища школа, 1984.- С. 77.